

12. Нападівська Л.В. Управлінський облік / Л.В. Нападівська: Підруч. для вузів. – [2-е вид., доопрац. та доп.]. – К.: КНТЕУ, 2010. – 648 с.
13. Немировский И.Б. Бюджетирование. От стратегии до бюджета – пошаговое руководство / И.Б. Немировский, И.А. Старожукова. – М.: ООО «И.Д. Вильямс», 2006. – 512 с.: ил.
14. Онищенко С. Бюджетування в системі фінансового управління підприємством / С. Онищенко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – С. 42–51.
15. Финансовый менеджмент: теория и практика / [Е.С. Стоянова, Т.Б. Крылова, И.Т. Балабанов и др.]; под ред. Е.С. Стояновой. – [5-е изд., перераб. и доп.] – М.: Изд-во Перспектива, 2003. – 656 с.

УДК 336.71:336.22

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ З ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК НА ДІЯЛЬНІСТЬ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Пашкурова Н.П., старший фахівець сектору корпоративного аналізу, бюджетування та звітності
АТ «ОТП Банк», м. Київ,
аспірантка Науково-дослідного фінансового інституту
«Академія фінансового управління», м. Київ

В статье рассмотрены особенности определения налоговой нагрузки с прибыли коммерческих банков и ее влияние на деятельность банковских учреждений. На основе проведенных расчетов раскрыта необходимость регулирования налоговой нагрузки с прибыли банков и обеспечение ее равномерного распределения между группами банков.

Ключевые слова: банк, налог с прибыли, страховые резервы, налоговая нагрузка, налоговое регулирование.

In the article the peculiarities of the determination of profits tax burden of commercial banks and its influence on the activity of banking establishments are considered. On the basis of conducted calculations the necessity of the regulation of profits tax burden of banks and providing of its equal distribution between groups of banks are highlighted.

Key words: bank, profits tax, insurance reserves, tax burden, tax regulation.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Питання оподаткування банківських установ було центральним у дослідженнях таких науковців, як С. Барулін, М. Бутильков, Я. Міркін, Т. Юткіна. Дослідженню питань сплати податків банківськими установами присвячено роботи І. Сало, О. Сербіної, Н. Євченко, Л. Шевчук, В. Москалюк, С. Попова та інших. При цьому основна увага приділялася дослідженню специфіки оподаткування окремих банківських операцій та визначенню напрямів його удосконалення, а також питанням податкового менеджменту. В той же час, залишаються невизначеними напрями оптимізації податкового навантаження з прибутку комерційних банків України.

Вклад основного матеріалу дослідження. Розвиток банківської системи України та системи оподаткування її діяльності є нерозривними процесами, які потребують постійного аналізу та удосконалення. Це обумовлено тим, що оподаткування є суттєвим фактором банківської діяльності, який здійснює як прямий, так і опосередкований вплив на діяльність банків. Незважаючи на те, що податки встановлюються не окремо для кожного банку, а для банківської системи в цілому, недооцінювати їх вплив на функціонування кожної без винятку банківської установи не можна. Система оподаткування прямо впливає на фінансові результати, ліквідність, собівартість продуктів та послуг банку. За допомогою податків держава може регулювати рентабельність операцій банків, а також впливати на розмір власних коштів банків, їх стабільність і стійкість. У свою чергу, оподаткування інших суб'єктів господарювання та фізичних осіб опосередковано впливає на асортимент банківських продуктів та послуг, ресурсний потенціал, вибір пріоритетних напрямків діяльності банку [1].

Проведені розрахунки та їх наступний аналіз показав, що за період 2007–2010 рр. загальна сума сплачених податків комерційними банками України зменшилася на 60,2 %, сплата податку на прибуток – на 71,4 %, величини чистого прибутку – на 253 % (рис. 1) [2]. Таким чином, податок на прибуток

займає найбільшу питому вагу у величині податкових платежів, що здійснюють банки, і є другим за значущістю податком, який формує бюджет.

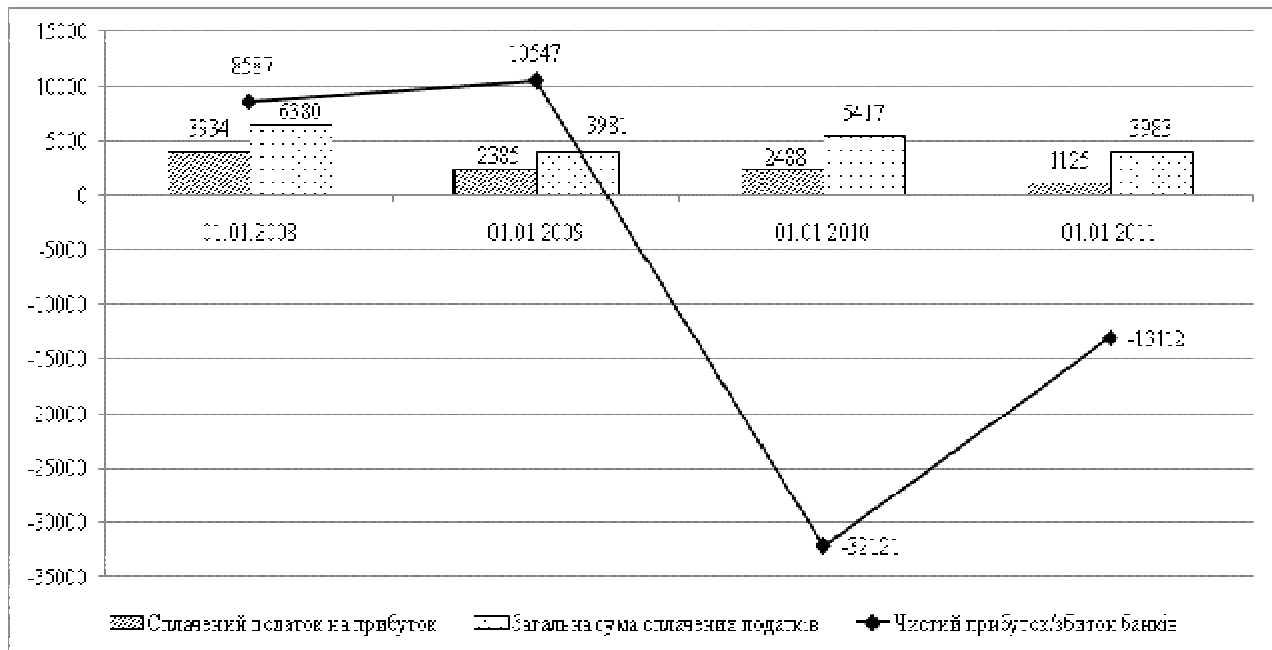

Рис. 1. Динаміка сплати податків та отримання чистого прибутку комерційними банками України за період з 01.01.2008 р. по 01.01.2011 р.

Варто відзначити, що питома вага сплаченого податку на прибуток у загальному обсязі сплачених податкових платежів банківських установ за період 2007–2010 рр. скоротилася з 62 % у 2007 році до 30 % у 2011 році. Основною причиною такого скорочення стала економічна та фінансова криза, яка розпочалася у другій половині 2008 року і тривала до 2011 року. Наслідками економічної та фінансової нестабільності стали значні збитки у діяльності банківської системи України і, як результат, значне скорочення обсягів сплаченого податку на прибуток. Варто також відзначити, що Законом України від 23.06.2009 N 1533–VI «Про внесення змін до деяких законів України з метою подолання негативних наслідків фінансової кризи» [3] було запроваджено ряд нових положень, що негативно вплинули на результати діяльності банків, а саме:

- банки було зобов'язано формувати страховий резерв, до складу якого входять резерви за всіма видами кредитних операцій, коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках в інших банках, придбаними цінними, іншими активними банківськими операціями, та відносити його до складу валових витрат;

- було збільшено норматив страхового резерву з 10 % (від суми боргових вимог) до 100 % (за всіма видами вищезазначених операцій та іншими активними банківськими операціями);

- відкориговано податковий облік як валових доходів від здійснення кредитних операцій, так і страхових резервів, що в результаті призвело до значного зменшення величини об'єкта оподаткування, тобто прибутку.

Таким чином, введення в дію положень Закону N 1533 призвело до ситуації, що по окремих банківських установах сталася переплата податку на прибуток, а ряд банківських установ задекларували значні суми від'ємного значення об'єкта оподаткування. Крім того, існувала тенденція до ухилення банками від оподаткування внаслідок застосування схем мінімізації прибутку.

В процесі дослідження було виявлено, що єдина думка науковців стосовно достатності оподаткування комерційних банків відсутня. Так, на думку деяких економістів, оподаткування банків є недостатнім, порівняно із підприємствами матеріальної сфери виробництва, яка є первинною та бере участь у формуванні ВВП. Зокрема, М. Пінська є прихильником застосування більш жорсткого режиму оподаткування банківської діяльності, оскільки рівні ставки податку на прибуток, ПДВ ставлять в нерівні умови тих, хто створює національний продукт, і тих, хто його перерозподіляє. На думку Л. Любенцової, підприємства матеріальної сфери виробництва повинні сплачувати мінімальні податки на прибуток і максимальні на майно, а фінансової – навпаки. Це зумовлене тим, що банківський сектор має вищу швидкість обертання обігових засобів, а виробничий сектор – основних засобів.

Протилежної думки дотримуються інші науковці, вважаючи, що податкові ставки на прибуток банків мають бути нижчими ніж для підприємств виробничого сектору, аргументуючи це тим, що посилення податного тиску вплине на величину процентних ставок за кредитами, а подорожчання кредитів негативно відобразиться на виробничому секторі економіки. На думку Н. Морозова, А. Погорлицького, Е. Соколова, ставки оподаткування повинні бути однаковими для всіх видів діяльності з метою збереження збалансованості економіки [4].

Одним із критеріїв ефективності податкової системи є рівень податкового навантаження. Єдиного підходу до визначення цього терміна немає. Економічний зміст податкового навантаження можна було б визначити як частку підприємницького доходу, яка вилучається державою у суб'єкта підприємництва через систему податків та зборів до бюджетів різного рівня. В дослідженні А. Соколовської податкове навантаження визначено як рівень економічних обмежень, що створюється за рахунок відрахувань коштів на сплату податків, відволіканням їх від інших можливих напрямів використання [5]. В найбільш загальному значенні під податковим навантаженням необхідно розуміти узагальнену кількісну та якісну характеристику впливу обов'язкових платежів до бюджетної системи України на фінансовий стан платників податків. Тобто, інакше кажучи, податкове навантаження – це ступінь впливу системи оподаткування на результати діяльності суб'єктів господарювання.

Для цілей цього дослідження було визначено, що необхідно розрізняти абсолютне та відносне податкове навантаження банків з податку на прибуток. Абсолютне податкове навантаження з податку на прибуток – це загальна сума податку на прибуток, сплачена до бюджету. Аналіз абсолютного податкового навантаження містить часовий і просторовий аналіз податку на прибуток, аналіз динаміки і структури податкових платежів. Однак розрахунок величини абсолютного податкового тиску не дає повного уявлення про ступінь впливу податку на прибуток на результати діяльності банків. Тому поряд з показниками абсолютного податкового навантаження розраховуються показники відносного податкового навантаження. Відносне податкове навантаження з податку на прибуток – відношення абсолютної величини податкового навантаження до джерела сплати податків [6].

В цьому дослідженні податкове навантаження з податку на прибуток було розраховано як відношення суми податків до прибутку до оподаткування. Для розрахунку було використано значення нарахованих податків і прибуток за фінансовою звітністю, оскільки саме податок на прибуток за фінансовою звітністю є показником фінансового результату діяльності банку. Проведений розрахунок показав, що величина податкового навантаження з податку на прибуток за період 2007–2010 років дещо знизилася з 23,8 до 22,8 %, але залишається на досить високому рівні [7].

Варто відзначити, що до 2009 року спостерігалася тенденція до поступового підвищення показника податкового навантаження за всіма групами банків, оскільки величина сплачених податків збільшувалася при одночасному зменшенні прибутку банку. У 2010 році діяльність більшої кількості банків була збитковою, внаслідок чого відбулося різке скорочення загального податкового навантаження з податку на прибуток – на 11 % порівняно з 2009 роком. При цьому загальний рівень податкового навантаження з податку на прибуток у 2010 році був найнижчим, починаючи з 2007 року.

Що стосується розподілу податкового навантаження за групами банків, то протягом 2007–2010 років найбільше значення цього показника мали групи середніх та малих банків. Так, у 2010 р. з 14 середніх банків, які отримали прибуток, у 8 банків величина податкових платежів становила більше 30 % отриманого прибутку, з 94 малих банків – у 52 банків. При цьому податкове навантаження на групу великих банків у 2010 році стало найнижчим і становило 18,9 % (рис. 2).

Варто також відзначити, що в 2009–2010 роках спостерігалася ситуація, коли в деяких банках податкові платежі майже збігалися (АКБ «Морський транспортний банк», АКБ «Морський», АКБ «Профінбанк», АКБ «Райффайзен Банк Аваль», АКБ «Банк Ренесанс Капітал», АКБ «Банк Велес») або значно перевищували (АКБ «БМ БАНК») обсяги отриманого прибутку.

Таким чином, тенденція до тимчасового зниження податкового навантаження на банки, яку було виявлено в результаті проведених розрахунків, свідчить про фіскальне спрямування податкової політики держави. Аналіз розподілу податкового навантаження за групами банків вказує на нерівномірність податкових платежів та надмірне податкове навантаження на окремі банки.

Необхідно також враховувати, що на практиці податкове навантаження банків збільшується за рахунок виконання ними ролі податкового агента, що викликає додаткові матеріальні та трудові витрати з боку комерційних банків. Страхові резерви, які банки зобов'язані формувати у податковому обліку, також мають податковий ефект, який виражається в збільшенні валових витрат і, як результат,

у скороченні прибутку. Відповідно до ст. 159 п. 159.2.2. Податкового Кодексу України розмір страхового резерву, що створюється за рахунок збільшення витрат фінансової установи, не може перевищувати для банків – 20 % (на період з 1 квітня 2011 року до 1 січня 2013 року – 30 %) суми заборгованості за всіма видами операцій, а саме: суми непогашеної основної суми боргу та нарахованих процентів і комісій, а також суми наданих гарантій на останній робочий день звітного податкового періоду [8]. Подібне зниження прибутку банку можна вважати «неявним податком», тобто, інакше кажучи, резервні вимоги – непрямий податок, який сплачують банки.

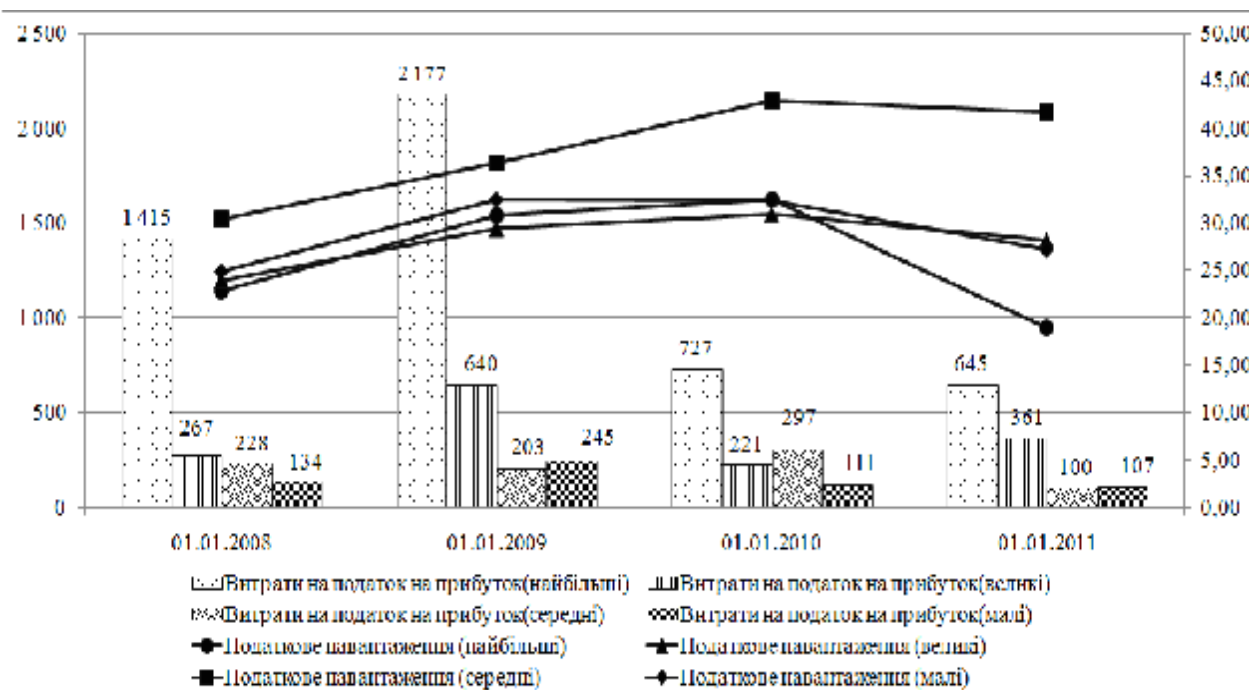

Рис. 2. Витрати на податок на прибуток та податкове навантаження за групами банків України за період з 01.01.2008 р. по 01.01.2011 р.

Високі податки на прибуток банків послаблюють їх, посилюють нестабільність банківської системи. За цих наслідків неприпустимо встановлювати для банків більші податкові ставки на прибуток, ніж для підприємств інших галузей та видів діяльності. Окрім того, високий податковий тиск на банки негативно впливає на величину відсоткових ставок за кредит.

На сьогоднішній день важливим кроком щодо зменшення податкового тиску на банки є прийняття Податкового кодексу України, згідно з яким податок на прибуток знизиться за декілька років з 25 до 16 %. Важливо відзначити, що ставка податку, як інструмент податкового регулювання є інструментом тривалої дії. В короткостроковому періоді зниження податкового навантаження за рахунок зменшення ставки оподаткування на макrorівні призводить до зменшень надходжень до бюджету, на макrorівні – лише до скорочення витрат на сплату податку та збільшення прибутку. В довгостроковому періоді на мікрорівні вивільнені кошти можуть бути використані на збільшення обсягу наданих послуг, переоснащення матеріально-технічної бази, запровадження інноваційних заходів та використання нових технологій. В результаті такі тенденції в розвитку банків могли б привести до збільшення надходжень до бюджету, але це можливо лише за умов наявності оптимальних умов господарювання та посилення функції інвестиційного стимулювання банківської діяльності на державному рівні [9].

Регулювання податкового навантаження на банки має забезпечити гнучкість та адаптивність податкової системи, необхідні зміни в оподаткуванні повинні бути спрямовані на оптимізацію податкового навантаження на банківський сектор та на його справедливий розподіл за групами банків. При визначенні оптимального податкового навантаження за групами банків необхідно врахувати значну кількість факторів, оскільки результати та наслідки впливу певних факторів можуть відрізнятися в короткостроковому та довгостроковому періодах, а також мати різний вплив на банки тієї чи іншої групи.

В будь-якому випадку оптимізація податкового навантаження на прибутки комерційних банків не повинна послаблювати фінансову стійкість комерційних банків, з одного боку, а з другого – має

забезпечити недопущення перекладання податкового тягаря на клієнтів через зростання кредитних ставок, зменшення депозитних, або підвищення тарифів на розрахунково-касове обслуговування. Оптимізація податкового навантаження з податку на прибуток комерційних банків дозволить знизити тарифи та ставки на банківські продукти і послуги. З одного боку, зниження вартості на банківські продукти й послуги стане поштовхом до активізації діяльності підприємств та організації, поживлення реального сектору, і відповідно до збільшення податкових відрахувань до бюджету. З другого боку, більш дешеві банківські продукти стануть привабливішими для кінцевих споживачів, що в результаті приведе до поживлення та поступового оздоровлення банківського сектору, та як наслідок – до збільшення податкових платежів до бюджету. В той же час зниження податкового навантаження з податку на прибуток дозволить збільшити дохідність банківських операцій, підвищити капіталізацію банківської системи та посилити їх конкурентоспроможність [10].

Для ефективного оподаткування прибутку комерційних банків необхідно забезпечити узгодженість між податковою базою, фінансовими результатами діяльності банку та сумою нарахованих резервів, що дозволить повною мірою використовувати можливості регулюючої функції податків. Побудова такої моделі дасть можливість банку оцінити ефективність заходів податкового планування, а державі – виявити банки, які потребують більш ретельного податкового контролю.

Висновки. Для ефективного оподаткування прибутку комерційних банків необхідно забезпечити узгодженість між податковою базою, фінансовими результатами діяльності банку та сумою нарахованих резервів, що дозволить повною мірою використовувати можливості регулюючої функції податків. Крім того, на сьогодні регулювання діяльності комерційних банків має бути спрямоване як на збереження стійкості та стабільності банківської системи, так і на забезпечення найбільш ефективного впливу банків на основні напрями та темпи економічного розвитку країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Євченко Н.Г. Вплив проекту Податкового кодексу на пріоритетні напрямки банківської діяльності / Н.Г. Євченко [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/2740/3/28%202010.pdf>
2. Повідомлення Департаменту контролю за фінансовими установами та операціями у сфері ЗЕД // Сайт ДПА України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sta.gov.ua>.
3. Про внесення змін до деяких законів України з метою подолання негативних наслідків фінансової кризи: Закон України №1533–VI від 23.06.2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
4. Василишин Э.Н., Механизм регулирования деятельности коммерческих банков России на макро- и микроуровне / Э. Василишин, Л. Маршавина. – М.: Экономика, 1999. – 271 с.
5. Соколовська А. Теоретичні засади визначення податкового навантаження та рівня оподаткування економіки / А. Соколовська [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/file/link/82203/file/sokol_7_06_U.pdf
6. Іванов Ю.Б. Сучасне оподаткування: мотиваційний аспект [Текст]: монографія / Ю. Іванов, О. Єськов. – Х.: ІНЖЕК, 2007. – 328 с.
7. Дані фінансової звітності банків України // Сайт Національного банку України, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
8. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
9. Сербина О.Г. Суть та структура податкового механізму регулювання банківської діяльності / О.Г. Сербина // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – № 18.3. – С. 251–257
10. Бутыльков М.Л. Налогообложение как фактор банковской деятельности: монография / М. Бутыльков – М.: Финансы и кредит, 2002. – 184 с.